

Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk

Bokmålsversjon

Vedtatt av styret i Språkrådet 9. desember 2021

Disse retningslinjene avløser retningslinjene fra 1. mars 2015

Innhold

Innledning.....	4
1. Hva er en norm?.....	4
2. Hvorfor normere?	5
3. Språkpolitisk grunnlag for normering.....	6
4. Faglig grunnlag for normering	7
4.1 Eksplisitte vedtak	7
4.2 Implisitte vedtak	8
4.3 Orddannelse i norsk	8
4.4 Språkbruk.....	8
5. Språkspørsmål og normering	8
5.1 Normativ beslutning eller råd	9
5.2 Hvilket nivå skal en normeringssak behandles på?	9
5.3 Allmenn høring av forslag til rettskrivningsendringer	10
6. Særskilt om bokmål.....	10
6.1 Bakgrunn.....	10
6.2 Prinsipper for normeringen av bokmål	11
6.2.1 Selvstendighetsprinsippet	12
6.2.2 Stabilitetsprinsippet.....	12
6.2.3 Bruksprinsippet	12
6.2.4 Stramhetsprinsippet	12
6.2.5 Enkelhetsprinsippet	12
6.2.6 Tradisjonsprinsippet	13
6.2.7 Ordforrådsprinsippet.....	13
7. Særskilt om nynorsk.....	13
7.1 Bakgrunn.....	13
7.2 Prinsipper for normeringen av nynorsk.....	13
7.2.1 Selvstendighetsprinsippet	14
7.2.2 Stabilitetsprinsippet.....	14
7.2.3 Bruksprinsippet	14
7.2.4 Stramhetsprinsippet	14
7.2.5 Enkelhetsprinsippet	15
7.2.6 Talemålsprinsippet	15
7.2.7 Tradisjonsprinsippet	15
7.2.8 Ordforrådsprinsippet.....	15
8. Særskilt om normeringshensyn ved fastsetting av terminologi.....	15
8.1 Normering og grenseflaten mot terminologi.....	15
8.2 Normert form for termer	16
8.3 Samarbeid med termfaglige miljøer	16

9. Særskilt om normeringshensyn for navn	16
9.1 Hvilken rolle har Språkrådet i normering av navneformer?	16
9.2 Navn som Språkrådet normerer etter vanlig prosedyre.....	17
10 Retningslinjer for normering av importord.....	17
10.1 Definisjoner og behov	17
10.2 Vurderingsgrunnlag.....	17
10.3 Nærmere om norvagisering.....	17
10.4 Prinsipper for norvagisering	18
10.5 Navnebaserte importord og fagtermer	18
10.6 Nordiske hensyn.....	18
10.7 Tilpasning til begge skriftspråk	18
10.8 Ny vurdering av norvagiseringssaker.....	19
11. Særskilt om rådgivning som gjelder uttale	19
12. Særskilt om skriveregler	19
13. Prosess og vedtak.....	19
13.1 Prinsipper og mal for saksforberedelse	19
13.2 Metode for behandling av normeringssaker	20
13.3 Allmenn høring	20
13.4 Vedtak og kunngjøring	20
Vedlegg 1: Mal for saksbehandling av normeringsspørsmål	21
Vedlegg 2: Prinsipper for norvagisering.....	22

Innledning

Offisiell rettskrivning for bokmål og nynorsk er et arbeidsfelt for Språkrådet. Språkrådet kan vedta skrivemåte og bøyning av nye ord, og det kan vedta endringer i skrivemåte og bøyning av ord som har offisiell form fra før. Det kaller man også å normere, dvs. fastsette som norm, som gjeldende rettskrivning. Retningslinjene i dette notatet viser hvilke hensyn Språkrådet tar i arbeidet med normering.

1. Hva er en norm?

Ulike typer normer styrer hva vi *skal* gjøre, hva vi *kan* gjøre og hva vi *ikke* kan gjøre – og språklige normer styrer hvordan vi snakker og skriver. Både talemål og skriftspråk hviler på en mengde normer for hvilken form ord og setninger kan ha, og hva de kan bety. Når Språkrådet beskjeftiger seg med normering, er det bare snakk om å fastsette normer for skriftspråket.

Når mennesker har noe til felles språklig, kan vi snakke om *språkfelleskap* eller *språksamfunn*. Disse kan være lokale, eller de kan være mer omfattende, som det norske språksamfunnet. I begge tilfeller er det de språklige normene som holder språksamfunnene sammen. Uten et sett med normer som i det minste blir oppfattet som relevante for de fleste av medlemmene i et språksamfunn, finnes ikke språksamfunnet. Likevel er det ikke slik at alle følger de samme normene, eller at de regulerer alt som blir produsert av tale og skrift. Normene kan dessuten regulere hvordan vi bedømmer ulike språklige uttrykk og varieteter, og hvilken status vi tillegger dem.

Det er vanlig å skille mellom *internaliserte* og *fastsatte* språknormer. De internaliserte normene er implisitte og styrer språkbruken vår uten at vi er bevisste om det. Vi omtaler dem gjerne som *språkfølelse*. Når små barn tilegner seg det grunnleggende ordforrådet og grammatikken i førstespråket eller førstespråkene sine, internaliserer de de viktigste normene som gjelder for dette språket eller disse språkene. Dette er barna i stand til uten instruksjon, men ved å høre språket i bruk og bli snakket til.

Internaliserte normer er ingen fast størrelse, men varierer med mange sosiale og kontekstuelle faktorer. Dessuten er de i konstant endring, og dette kan være en kime til konflikt mellom ulike varieteter og mellom gamle og nye normer.

De fastsatte normene er eksplisitte og gjelder i norsk sammenheng framfor alt skriftspråk. Disse normene blir formelt fastlagt i grammatikker, lærebøker, ordbøker og ordlister av organer som har kompetanse i normeringsspørsmål og nyter autoritet som normkilde. Språkbrukeren lærer seg typisk de fastsatte normene gjennom formell undervisning eller annen opplæring. Målet er at de fastsatte normene skal styre den skriftlige språkbruken og eventuelt selv bli internaliserte normer for det skriftspråket språkbrukerne praktiserer. Et vilkår for at en fastsatt norm skal kunne fungere som en norm og ikke bare et påbud, er at den fastsatte normen ikke må bryte grunnleggende med språkbrukernes internaliserte språknorm.

2. Hvorfor normere?

Historisk sett er skriftspråk alltid sekundære sammenlignet med talemål. Opphavet til et skriftspråk er skriftfesting av et eksisterende talemål eller en bevisst konstruksjon basert på et utvalg av eksisterende talemål. Dette betyr likevel ikke at det er rimelig å se på utviklede skriftspråk som helt sekundære i forhold til talemål i samtiden.

Skriftspråk skiller seg fra talemål på flere måter. Skriftspråk er aldri noens førstespråk, i motsetning til talemålet. Traderingen av et skriftspråk til nye generasjoner forutsetter kulturinstitusjoner – strukturert opplæring, skoler, medier, forlag – som traderingen av et talemål ikke trenger. Samtidig har et utviklet skriftspråk det felles med et talemål at det hviler på et system av implisitte normer for hva som kan og ikke kan godtas. På den måten er et skriftspråk også et eget, selvstendig språk som må læres; det er ikke bare et transkripsjonssystem for tale. Det språksamfunnet som disse skriftspråksnormene er forankret i, har likevel en egen struktur sammenlignet med samfunnet rundt et talemål; et skriftspråkssamfunn består av folk som leser og skriver, ofte med stor sosial og geografisk spredning. Skriftspråket har en historisk dybde som talemålet mangler, fordi tekster blir lest lenge etter at forfatterne er borte. Den historiske dybden som et utviklet skriftspråk har, gir det dessuten et akkumulert ordtilfang og et stilregister som tydelig gjør det til et mer omfattende objekt enn noe et enkeltmenneske vanligvis kan mestre. Slik er et skriftspråk et felles kunnskapsobjekt som den enkelte har mer eller mindre partiell kunnskap om.

Hvis skriftspråket skal formidles videre som en nyansert og uttrykksfull bærer av det kollektive minnet i samfunnet, trengs ressurser som dokumenterende ordbøker og grammatikker og systematisk arbeid med fastsatte normer for grammatikk og rettskrivning. Her kommer normeringen inn, som først og fremst gjelder skrivemåte og bøyning, i mindre grad syntaks og ordtilfang, og enda mindre ordbetydninger. Skrivemåte og bøyning kan betraktes som relativt overfladiske sider av språket, men samtidig er det særlig skrivemåte og bøyning som gir skriftspråket en umiddelbar identitet og gjør det gjenkjennelig som det samme språket fra tekst til tekst. Dette er igjen en forutsetning for at skriftspråket lett skal kunne læres.

De moderne norske skriftspråkene er nokså strengt normerte. Hovedgrunnlaget for normeringen som Språkrådet står for i dag, er skriftspråkene våre slik de faktisk ser ut og utvikler seg i tekst.¹ Dette reduserer likevel ikke normeringen til enkel objektiv observasjon. Det er fortsatt rom for valg mellom alternative språkpolitiske syn, for eksempel på avgrensningen av hvilke tekster som skal sees på som de mest sentrale som normeringsgrunnlag, og på avveiningen mellom tradisjon og tidsdybde på den ene siden og nærhet til talemålene i dag på den andre.

I det mangfold av tekster som daglig produseres og publiseres i et språksamfunn, vil ikke alle bidrag tillegges samme vekt. I nyere tid har normering av skriftspråket vært gjort på grunnlag av tekster utgitt av mediehus og forlag, hovedsakelig trykte bøker, aviser og tidsskrift. I vår digitale tidsalder er det naturlig at også nyere digitale sjangre tillegges vekt. Dette forutsetter at tekstene har en viss permanens og ikke er

¹ Historisk har dette ikke alltid vært tilfelle, jf. del 6.1 og 7.1 om normering av henholdsvis bokmål og nynorsk.

del av en flyktig digital strøm av kommentarer og innlegg i sosiale medier, og at tekstene kan antas å ha gjennomgått en viss redigering og kvalitetssikring. Eksempler på sjangre som kommer inn under et slikt utvidet bruksgrunnlag, kan være digitale nyheter, blogger med faglig innhold, rapporter som publiseres på nett osv.

De færreste tekster blir i dag produsert uten påvirkning fra elektroniske språkverktøy. Det kan være stavekontroller, grammatikkontroller, autokorrektur, verktøy for maskinoversettelse og annet. Bruken av slike verktøy fører til at tekstene er mer ensartet i formvalget enn hvis skribentene fikk velge fritt mellom de formene som normene tillater. Når man gransker bruksdata i forbindelse med utredning av normeringssaker, må man ta høyde for innvirkningene fra elektroniske verktøy på samme måte som for de husnormene vi vet mange utgivere praktiserer. Da er det viktig at man analyserer bruken i flere forskjellige korpus som inneholder et bredt spenn av teksttyper, også korpus med større innslag av uredigert tekst.

3. Språkpolitisk grunnlag for normering

Det språkpolitiske utgangspunktet er lov om språk (språkloven), som ble vedtatt i 2021, samt den medfølgende proposisjonen Prop. 108L (2019–2020) (nedenfor kalt *språklovproposisjonen*). Et annet viktig grunnlag er vedtektene for Språkrådet, særlig § 3 og 5. Språkloven § 19 første ledd sier dette:

§ 19 Språkrådet

Språkrådet er statens forvaltningsorgan i språkspørsmål og forvaltar dei offisielle skriftnormalane for bokmål og nynorsk.

I språklovproposisjonen står følgende under pkt. 4.2.1:

Forvaltninga av rettskrivinga for bokmål og nynorsk er, og har historisk vore, eit offentleg ansvar. Språkrådet forvaltar rettskrivinga og gjer bindande normeringsvedtak, medan meir gjennomgripande endringar skal godkjennast av Kulturdepartementet. Sjølvstende og stabilitet er dei to hovudprinsippa for normeringa. Det vil seie at dei to norske skriftspråka skal normerast på sjølvstendig grunnlag, og rettskrivinga skal i store trekk liggje fast òg i tida framover. Det skal likevel vere rom for å gjere justeringar i rettskrivinga der faktisk språkbruk eller sterke systemomsyn tilseier det.

Språkrådet har fullmakt til å gjøre rettskrivningsvedtak, noe som også fastslås i Språkrådets vedtekter. Dersom rettskrivningsvedtakene er gjennomgripende, skal de legges fram for Kulturdepartementet til godkjenning, jf. § 3 i vedtektene:²

§ 3 Normering av bokmål og nynorsk

Språkrådet kan gi råd om staving og bøyning av nye og tidlegare unormerte ord og gjer bindande normeringsvedtak når språkutviklinga tilseier det. Føresegna gjeld også for transkripsjon av utanlandske namn. Språkrådet gir råd og

² Jf. også punktet «4.2 Normeringsendringar» i høringsnotatet med utkast til regler om fullmakter og behandlingsprosedyre i rettskrivingssaker fra juli 2012 (https://www.regjeringen.no/contentassets/d2a3b85f35ba47d6a9d395ec6cc64091/hoeyringsnotat_utkast_til_reglar_om_fullmakter_og_behandlingsprosedyre_i_rettsskrivingssaker.pdf).

retteiing om tekniske skrivereglar og skal så langt det er tenleg, klargjera kva reglar som er obligatoriske for korrekt språk.

Etter opplæringslova § 9-4 fjerde ledd skal Språkrådet godkjenne ordlister og ordbøker til skulebruk.

Dersom faktisk språkbruk eller sterke systemomsyn tilseier det, kan Språkrådet vedta ny stavemåte og bøyning av tidlegare normerte ord og justeringar i skrivereglane. Vedtak om gjennomgripande endringar eller systemendringar skal leggjast fram for departementet til godkjenning. Føresegnene i første og andre punktum gjeld tilsvarande for opptak av tyske og danske importord i nynorske ordlister og ordbøker, jf. andre ledd.

§ 5 i vedtektene gjelder fagrådene som Språkrådet har oppnevnt for å sikre bredest mulig samfunnskontakt. Det er fagrådet for normering og språkobservasjon som skal ta seg av normeringsspørsmål, som omtalt i tredje ledd:

Fagrådet som behandlar rettskrivingsspørsmål, skal ha seks medlemmer, halvparten for kvar målform. Språkrådet peikar ut ein fagrådssekretær frå sekretariatet som møter i fagrådet med tale- og forslagsrett. Leiar og nestleiar skal tilhøyra kvar si målform og alternera annakvart år. Normeringssaker som ikkje er felles for målformene, skal behandlast i den aktuelle halvdel av fagrådet.

Etter § 4 i vedtektene skal styret i Språkrådet godkjenne vedtakene fagrådet gjør:

Styret har det overordna ansvaret for verksemda i Språkrådet og skal behandla og avgjera alle viktige og prinsipielle spørsmål. Styret skal godkjenne alle vedtak som Språkrådet har fullmakt til å gjera etter § 3.

Den tidlige institusjonen Norsk språkråd hadde språknormering som en sentral oppgave. Språkrådet, som ble opprettet i 2005, fikk normeringsfullmakter i desember 2012. Retningslinjene her følger i stor grad det som var praksis i Norsk språkråd.

4. Faglig grunnlag for normering

4.1 Eksplisitte vedtak

Eksplisitte normeringsvedtak er dels uttrykt i tilfang som er eksplisitt normert gjennom vedtak, dels i tilfang som er godkjent av Språkrådet og av forgjengerne (Norsk språknemnd og Norsk språkråd), og i de utredningene som ligger bak gjeldende rettskrivning.³

Det eksplisitt normerte ordtilfanget i norsk finnes i

³ Her er det tenkt på alle forberedende arbeider, fra trykte utredninger, som *Ny rettskriving for 2000-talet* (2011), til upubliserte utredninger og sakspapirer i arkivet til Språkrådet med institusjonelle forgjengere.

- Norsk ordbank, som standardordbøkene Bokmålsordboka og Nynorskordboka henter informasjon om skrivemåter og bøyning fra
- tidligere rettskrivningsvedtak og beslutninger som ikke strider mot den seneste normeringen
- ordlister og ordbøker til skolebruk som Språkrådet har godkjent⁴
- normative publikasjoner fra Språkrådet⁵

Informasjon om eldre normeringsvedtak er i mange tilfeller vanskelig tilgjengelig. Det er et mål for Språkrådet å systematisere informasjonen og gjøre den enklere å finne for Språkrådets ansatte, fagrådet og allmennheten.

4.2 Implisitte vedtak

Fra 1952 og fram til 2000 hadde Språkrådet i oppgave å godkjenne språket i læremidler. Dette oppdraget innebar et omfattende arbeid innenfor rettskrivning, orddannelse og terminologiutvikling som stort sett ikke ble bokført som normeringsvedtak. Dette korpuset av godkjent tekst må også regnes med i normeringsgrunnlaget for norsk, for implikasjonen av at en lærebok i denne perioden kom på trykk, var at språket og dermed ordformer og rettskrivningsvalg var godkjent av Norsk språknemnd og Norsk språkråd.

4.3 Orddannelse i norsk

Orddannelsessystemet i norsk, med sammensetninger og avledninger, gjør at nyordsproduksjonen går uavbrutt hele tiden. Dette er uproblematisk så lenge skrivemåte og bøyning for hver orddel er i samsvar med det eksplisitt normerte ordtilfanget. Det å lage og skriftfeste sammensatte og avledede ord hører med til den generelle språklige kompetansen i norsk skriftkultur. Bare en svært liten del av denne tilveksten blir eksplisitt normert. Språkrådet normerer nyord når språkutviklingen tilsier det.

4.4 Språkbruk

Den største endringen i arbeidet med normering av rettskrivningen er at det i dag er mye enklere å undersøke språkbruk enn det var for noen tiår siden. Innenfor de siste tiårene er det bygd opp svært store søkbare tekstkorpus over norsk skriftspråk, og forholdsvis store elektroniske talemålssamlinger. Dette skaper en ny arbeidssituasjon for alt normeringsarbeid.

Det sentrale ordtilfanget er høyfrekvent og blir brukt som normeringsmal for mindre frekvent ordtilfang. Man bør ha i mente at de aller fleste ordformer har lav frekvens i skriftspråket. Det er f.eks. ikke vanlig at man finner alle mulige bøyningsformer av et sammensatt substantiv i et korpus, uansett hvor stort det korpuset er.

5. Språkspørsmål og normering

Språkrådet får flere tusen språkspørsmål i året, og mange av disse dreier seg om normering. Oftest er det tilstrekkelig å svare ved å gi korrekt og fullstendig

⁴ Ordlister og ordbøker til skolebruk kan inneholde ord og uttrykk som ikke er registrert i ordbanken.

⁵ F.eks. bøkene *Nyord i norsk*, termlister og termordbøker, lister over geografiske navn osv.

informasjon om hvordan normen faktisk ser ut. Slike saker kommer dermed ikke til fagrådet for normering og språkbobservasjon.

En del spørsmål kommer også inn på e-post til Bokmålsordboka og Nynorskordboka. Språkrådet svarer på de fleste av disse spørsmålene, ved behov i samråd med ordbokredaksjonen.

Ordlister og ordbøker til bruk i skolen skal legges fram til godkjenning, og i forbindelse med dette kan det komme spørsmål til fagrådet. Det hender også at andre institusjoner, f.eks. NRK, legger fram virksomhetsinterne retningslinjer for ordvalg og språkføring og ber om merknader fra Språkrådet til dette før det blir tatt i bruk.

5.1 Normativ beslutning eller råd

Spørsmål som krever normativ beslutning, er uavklarte spørsmål innenfor ortografi (allmennordtilfang og navn), bøyning og orddannelse. Dette kan behandles på alle nivåer (fonologi, bøyning, orddannelse, ortografi, enkeltord eller grupper).

Tvilsspørsmål og større spørsmål blir forberedt som saker for fagrådet, annet tilfang kommer som orienteringssaker til fagrådet.

Om andre språklige emner (ordvalg, uttale, terminologi, betydning, syntaks, stil osv.) gir Språkrådet anbefalinger i samsvar med det tilfanget som foreligger. Hoveddelen av rådgivningen går ut på å gjøre greie for faktisk bruk og vise alternativer.

For behandling av importord er det også utarbeidet særskilte retningslinjer, se kapittel 10.

En side ved normeringsarbeidet som svært mange er opptatt av, er skriveregler som ikke direkte gjelder rettskrivning (som f.eks. datoformat). Også disse sakene kommer til Språkrådet for normativ beslutning.

5.2 Hvilket nivå skal en normeringssak behandles på?

Det er et prinsipp at normeringssaker skal behandles på så lavt nivå som mulig i Språkrådets organisasjon. Formell saksbehandling i fagråd og styre er ressurskrevende og bør bare gjøres i prinsipp saker og saker der det er reell tvil om hva konklusjonen bør bli. Saker der konklusjonen kan utledes av fastsatte prinsipper og faglig kompetent tolking av eksisterende normkilder og bruksmønstre, bør i utgangspunktet ikke legges fram for fagrådet og styret. Samtidig må fagrådet holdes orientert om saker av dette slaget og ha anledning til å ta dem opp til behandling dersom det vurderer at det trengs.

Normeringssaker behandles på et av disse fire nivåene:

1) Informasjon om normen

I de fleste tilfellene er den eksisterende normen såpass klar at Språkrådet kan gi et klart svar ved å vise til kilder for eksplisitt eller implisitt normering, f.eks. standardordbøkene Bokmålsordboka og Nynorskordboka, eksisterende normeringsvedtak eller artikler på Språkrådets nettsider.

2) Operativ normering

I noen tilfeller gir ikke normkildene et så klart svar som man kunne ønske seg, men det lar seg likevel gjøre å resonnerer seg fram til svaret ut fra normeringsprinsippene, parallelle tilfeller og logikken i språkssystemet. I slike tilfeller behandles saken i seksjonen for språkrøkt og språkrådgivning. Konklusjonene legges rutinemessig fram for fagrådet, og fagrådet har anledning til å ta sakene opp til behandling dersom det finner grunn til det.

3) Eksplisitt normering i enkeltsaker

Saker der det er behov for en prinsipiell vurdering, blir drøftet i fagrådet på bakgrunn av saksforelegg utarbeidet i seksjonen for språkrøkt og språkrådgivning. Fagrådet kan gjøre vedtak om å anbefale endring av normen, og endelig vedtak om eventuell endring fattes av styret etter at forslaget har vært til allmenn høring. Saker av dette slaget er slike der den gjeldende normen ikke gir noe klart svar. Sakene bør fortrinnsvis gjelde grupper av ord.

4) Eksplisitt normering – gjennomgripende endring eller systemendring

Normeringssaker som vurderes som gjennomgripende – dvs. at de får konsekvenser for en stor mengde ord i språket – skal legges fram for Kulturdepartementet til godkjenning. Rettskrivningsreformer faller selvsagt i denne kategorien, men også mindre systemendringer som f.eks. gjelder en stor undergruppe av substantiv eller verb, kan havne på departementets bord. Språkrådet må holde løpende dialog med departementet om hvilke normeringssaker som hører til på dette nivået.

5.3 Allmenn høring av forslag til rettskrivningsendringer

Språklovproposisjonen slår fast følgende til slutt i pkt. 16.1.4:

Departementet legg til grunn at normeringskompetansen til Språkrådet i framtida skal vere om lag som i dag. Departementet vil likevel understreke at Språkrådet framover bør sende forslaga til rettskrivningsendringar på allmenn høring, i tråd med prinsippa i utgreiingsinstruksen punkt 3-3.

Punkt 3-3 i [utredningsinstruksen](#) sier at «[o]ffentlige utredninger, forslag til lov og forskrift og forslag til tiltak med vesentlige virkninger skal normalt legges ut på høring». Rettskrivningsendringer må ansees å ha vesentlige virkninger for allmennheten, og forslag til rettskrivningsendringer blir sendt ut på høring etter vedtak i fagrådet.

6. Særskilt om bokmål

6.1 Bakgrunn

Skriftspråket bokmål bygger på fornorskningen av det danske skriftspråket, som vi hadde i landet fram til begynnelsen av 1900-tallet, gjennom rettskrivningsreformer i 1907, 1917, 1938, 1959, 1981 og 2005. I 1907 og 1917 bygde denne fornorskingsprosessen i stor grad på Knud Knudsens ideer. Siktemålet var å forankre ortografien og bøyningens formene i norsk tale. Knudsens prinsipp var å basere reformen på en utbredt by-sosiolekt, «den landsgyldige dannede dagligtale»,

også kalt «talt riksmål». Fra 1917 til 1981 var formålet med rettskrivningsendring i offentlig regi å legge til rette for forholdsvis rask tilnærming mellom skriftnormene riksmål/bokmål og landsmål/nynorsk. Dette førte til at mange tradisjonelle skriftspråkformer med grunnlag i «dannet dagligtale» ble utelukket fra offisiell norm, mens nye former ble innført som ledd i tilnæringsplanen uten at de allerede var i skriftlig bruk. Tanken om rask språklig tilnærming gjennom skriftspråknormering ble reelt lagt på is fra 1981. I 2002 vedtok Stortinget enstemmig at bokmål og nynorsk deretter skulle normeres på egne premisser, det vil si uten tilnæringsformål, men likevel slik at unødige forskjeller i ortografiske prinsipper (f.eks. skrivemåte for importord) skulle unngås. Dette var grunnlaget for reformen i 2005 og er gjeldende politikk i dag.

Et resultat av tilnæringspolitikken er at skriftlig bokmål i dag oppviser større variasjon mellom alternative ordformer enn det som ellers er vanlig i moderne skriftspråk. Tekstmaterialet viser en del samvariasjon mellom de ulike formvalgene, slik at vi kan snakke om operative subnormer av bokmål i form av varieteter som tradisjonelt har vært kalt «konservativt», «moderat» og «radikalt» bokmål, med mellomformer.

Variasjonen innenfor bokmål slik det skrives, setter grenser for mulighetene for å redusere valgfriheten i den offisielle normen. Det er forskjellige meninger om hvorvidt valgfriheten oppleves som problematisk av språkbrukerne, og i hvilken grad den utgjør et problem i førstespråks- og andrespråkssammenheng.

Kunnskapsgrunnlaget for normeringsarbeidet må utvikles videre, særlig gjennom fortsatt oppbygging av tekstkorpus som er egnet til bruk i normeringssammenheng. Det er behov for store, bredt sammensatte og språklig analyserte korpus. Analyser av korpusdata må ta høyde for at det finnes husnormer i avisredaksjoner, forlag osv.

Språklovproposisjonen nevner spesielt (i pkt. 4.2.1) at det kan bli aktuelt å vurdere justeringer av bokmålsnormen i tida framover:

Rettskrivningsreforma for nynorsk i 2012 var tufta på ein grundig gjennomgang av bruksmønster for mange grupper ord. Undersøkingane baserte seg på store tekstkorpus som gjev eit godt bilete av bruken i moderne nynorsk. Den siste store rettskrivningsreforma for bokmål kom i 2005, og då var det ikkje høve til å gjere tilsvarande undersøkingar av bruken i bokmålstekstar. Det kan derfor vere grunn til å sjå på om det trengst justeringar i bokmålsnorma i lys av bruken i dag slik han framstår i store korpus med bokmålstekst. Det vil likevel ikkje vere aktuelt å gjere gjennomgripande endringar i bokmålsnorma.

6.2 Prinsipper for normeringen av bokmål

Prinsippene for normering av bokmål faller i stor grad sammen med prinsippene for normering av nynorsk (pkt. 7.2). I henhold til språklovproposisjonen og andre styringsdokumenter er de to første prinsippene – selvstendighet og stabilitet – overordnet de øvrige prinsippene. Bruksprinsippet spiller også en overordnet rolle i tilfeller der det er snakk om å gjøre endringer i normen.

6.2.1 Selvstendighetsprinsippet

Bokmålet skal normeres på grunnlag av egen skriftlig praksis og utvikling, og uavhengig av nynorsk. Dersom bruk, tradisjon og språkssystematiske hensyn ikke taler for noe annet, skal man likevel unngå forskjeller mellom de to skriftspråkene når det gjelder bøyningstyper for ulike ord og genus for substantiv. Det samme gjelder norvagisering av importord og tekniske skriveregler.

6.2.2 Stabilitetsprinsippet

Rettskrivningen av 2005 skal ikke endres vesentlig, men det kan gjøres mindre justeringer. Slike justeringer omfatter i første rekke ord som ikke har vært normert tidligere, retting av inkonsekvenser i tidligere normering og i oppfølgingen av den, og normendringer som følger av at ordformer kommer inn i eller går ut av bruk i skriftlig praksis. I tillegg kan det bli aktuelt å gjøre visse justeringer som følge av systematisk undersøkning av bruk, jf. sitatet fra språklovproposisjonen i pkt. 6.1 over.

6.2.3 Bruksprinsippet

Det vesentlige grunnlaget for normeringen av bokmål er språket slik det ser ut i bokmålstekster. Normeringsgrunnlaget er i første rekke tekster som har vært gjennom en redigeringsprosess. Det er ikke et avgjørende kriterium hva slags medium teksten er publisert i (jf. siste avsnitt i kapittel 2).

Vurderinger på bakgrunn av bruksprinsippet må bygge på undersøkelser av store korpus av bokmålstekster som har god sjangerspredning og regional spredning, og som både gjenspeiler dagens språk og går noen tiår tilbake i tid.

Nye former kan tas inn i normen dersom de er mye brukt i skrift og vil gjøre normen enklere å bruke. I slike tilfeller må det vurderes om den gamle formen kan tas ut av normen.

Selv om man primært skal ta hensyn til bruk i skriftlige tekster, kan det også være aktuelt å ta hensyn til bruk i muntlig språk. Særlig gjelder det tilfeller der det er vanskelig å finne tilstrekkelige data i skriftlige kilder.

6.2.4 Stramhetsprinsippet

Det er i utgangspunktet ikke noe mål verken å stramme inn eller utvide valgfriheten i bokmålsnormen. Det kan gjøres justeringer i normen i lys av bruk. Konsekvensen av det kan være en innstramming på sikt. Økt valgfrihet ved enkeltord kan bli nødvendig når nye former skal innlemmes i normen, fordi man normalt ikke samtidig kan utelukke en eksisterende form som fortsatt er i bruk.

6.2.5 Enkelhetsprinsippet

Normeringen skal i størst mulig grad gjelde klasser av ord snarere enn enkeltord, slik at innslaget av unntak i bøyningmønstrene minimeres. Dette begrenses likevel av bruksprinsippet: Dominerende avvikende bøyning i frekvente enkeltord bør beholdes. Endringer motivert av systemhensyn kan medføre økt valgfrihet ved enkelte ord.

6.2.6 Tradisjonsprinsippet

Det er en verdi ved et skriftspråk at det forblir gjenkjennbart som det samme språket over flere generasjoner. Derfor er det anledning til å videreføre mindre brukte tradisjonelle former i bokmålsrettskrivningen dersom de har en sentral plass i skriftradisjonen.

6.2.7 Ordforrådsprinsippet

Dette prinsippet er en begrensning på normeringens domene: Ordforrådet i bokmål normeres i prinsippet ikke offisielt. En mindre del av ordforrådet, funksjonsordene, er likevel i praksis normert. Den offisielle normen fastslår hvordan ord skal skrives og bøyes, men avgrensner ikke hvilke ord (leksemer) som tilhører språket; det er en leksikografisk oppgave å avgjøre hvilke ord og hvilke betydninger som skal med i en ordbok. At et ord ikke er å finne i det eksplisitt normerte ordtilfanget (jf. pkt. 4.1), betyr ikke at den offisielle normen utelukker det, bare at ordet ikke har fått normert skrivemåte og bøyning.

7. Særskilt om nynorsk

7.1 Bakgrunn

Grunnlaget for det nynorske skriftspråket ble lagt på 1800-talet da Ivar Aasen utformet landsmålet. Han bygde på undersøkelser av talemålene i landet, holdt dette opp mot norrønt, og så også til dansk og svensk skriftradisjon. Landsmålet fikk sin første offisielle rettskrivning i 1901. Siden da har det skiftet navn til nynorsk (i 1929), og skriftspråket har vært gjennom flere store rettskrivningsreformer, framfor alt i 1917, 1938, 1959 og 2012. Fra 1917 til 1981 var formålet med rettskrivningsendring i offentlig regi å legge til rette for forholdsvis rask tilnærming mellom skriftnormene riksmål/bokmål og landsmål/nynorsk. Tilnærmingspolitikken ble avsluttet av Stortinget i 2002.

Den nynorskrettskrivningen som gjelder fra 2012, slutførte et reformarbeid som hadde vart et par tiår. I mandatet for nemnda som utarbeidet 2012-rettskrivningen, sto det at man ønsket å komme fram til «ei tydeleg, enkel og stram norm for nynorsk, utan sideformer». Videre skulle normen «appellera til språkbrukarar over heile landet og [gi] rom for former som er i allmenn bruk blant breie grupper av nynorskbrukarar». Disse føringene er fortsatt retningsgivende for normeringsarbeidet når det gjelder nynorsk. 2012-rettskrivningen bør i all hovedsak ligge fast i tiden framover (jf. sitatet fra språklovproposisjonen i kapittel 3). Det er likevel rom for visse mindre justeringer der det kan motiveres i bruk eller andre gjeldende normeringsprinsipper.

Det er behov for å utvikle kunnskapsgrunnlaget for normeringsarbeidet videre. Når det gjelder nynorsk, er de eksisterende tekstkorpusene i mange tilfeller for små til å danne tilfredsstillende grunnlag for normeringsbeslutninger. Det er stort behov for utvikling av nye korpusressurser for nynorsk.

7.2 Prinsipper for normeringen av nynorsk

Prinsippene for normering av nynorsk faller i stor grad sammen med prinsippene for normering av bokmål (pkt. 6.2). I henhold til språklovproposisjonen og andre

styringsdokumenter er de to første prinsippene – selvstendighet og stabilitet – overordnet de øvrige prinsippene. Bruksprinsippet spiller også en overordnet rolle i tilfeller der det er snakk om å gjøre endringer i normen.

7.2.1 Selvstendighetsprinsippet

Nynorsken skal normeres på grunnlag av egen skriftlig praksis og utvikling, og uavhengig av bokmål. Dersom bruk, tradisjon og språkssystematiske hensyn ikke taler for noe annet, skal man likevel unngå forskjeller mellom de to skriftspråkene når det gjelder bøyningstyper for ulike ord og genus for substantiv. Det samme gjelder norvagisering av importord og tekniske skriveregler.

7.2.2 Stabilitetsprinsippet

Rettskrivningen av 2012 skal ikke endres vesentlig, men det kan gjøres mindre justeringer. Man kan normere ord og uttrykk som ikke har hatt normert form tidligere. Normeringen av enkeltord kan endres når det er gode grunner til det, for eksempel for å fjerne inkonsekvens, for å skape bedre samsvar mellom norm og språkbruk eller for å gjøre normen enklere. Slike endringer for enkeltord kan gjøres selv om de innebærer utvidelse av normen på det punktet.

7.2.3 Bruksprinsippet

Det vesentlige grunnlaget for normeringen av nynorsk er språket slik det ser ut i nynorsktekster. Normeringsgrunnlaget er i første rekke tekster som har vært gjennom en redigeringsprosess. Det er ikke et avgjørende kriterium hva slags medium teksten er publisert i (jf. siste avsnitt i kapittel 2).

Vurderinger på bakgrunn av bruksprinsippet må bygge på undersøkelser av store korpus av nynorsktekster som har god sjangerspredning og regional spredning, og som både gjenspeiler dagens språk og går noen tiår tilbake i tid.

Nye former kan tas inn i normen dersom de er mye brukt i skrift og vil gjøre normen enklere å bruke. I slike tilfeller må det vurderes om den gamle formen kan tas ut av normen.

Skriftlig praksis i nynorsk står under press fra bokmål, og det må man ta høyde for ved analyse av bruksdata for nynorsk. Tendenser i bruk må i alle tilfeller veies opp mot systemhensyn og nynorsk skrifttradisjon.

Selv om man primært skal ta hensyn til bruk i skriftlige tekster, kan det også være aktuelt å ta hensyn til bruk i muntlig språk (jf. også pkt. 7.2.6). Særlig gjelder det tilfeller der det er vanskelig å finne tilstrekkelige data i skriftlige kilder.

7.2.4 Stramhetsprinsippet

Rettskrivningen av 2012 ble vedtatt som uttrykk for det man vurderte som passende stramhet. Det er således ikke et mål verken å stramme inn eller å utvide normen. Dersom normerte enkeltord likevel får en ny form i rettskrivningen, bør den eldre formen ofte bli stående en tid, siden det vil bryte med stabilitetsprinsippet å fjerne den med én gang.

7.2.5 Enkelhetsprinsippet

Normeringen skal i størst mulig grad gjelde klasser av ord snarere enn enkeltord, slik at innslaget av unntak i bøyningens mønstre minimeres. Dette begrenses likevel av bruksprinsippet: Dominerende avvikende bøyning i frekvente enkeltord bør beholdes. Endringer motivert av systemhensyn kan medføre økt valgfrihet ved enkelte ord. Enkelhetsprinsippet skal ikke forstås slik at det enkleste systemet alltid er å foretrekke; man må se normen i sammenheng med talemålene og skriftspråket og vurdere hver sak for seg.

7.2.6 Talemålsprinsippet

Når man strammer inn normen på punkter der det er talemålsvariasjon, bør formen som har bredest talemålsgrunnlag, bli stående. Dersom man utvider normen, bør den nye formen ha svært godt talemålsgrunnlag. Med talemålsgrunnlag er det tenkt både på frekvens, generell utbredelse og utbredelse i kjerneområdene for nynorsk, dvs. de områdene der nynorsk er i bruk som skolespråk.

7.2.7 Tradisjonsprinsippet

Den nynorske skriftspråkstradisjonen strekker seg tilbake til 1800-tallet, men i normeringen av den framtidige nynorsken må man framfor alt ta hensyn til de siste generasjonene. I nynorskrettskrivningen er det anledning til å videreføre former som har en etablert plass i den nynorske skriftspråkstradisjonen.

7.2.8 Ordforrådsprinsippet

Ordforrådet i seg selv er ikke et normerings spørsmål. Det er forutsatt at skoleordlister og skoleordbøker gjennom ordutvalget gjør greie for ordtilfanget i nynorsk på en måte som viser vanlig bruk over tid. Når det gjelder opptak av tyske og danske importord i nynorske ordlister og ordbøker, kan Språkrådet gjøre bindende vedtak, jf. § 3 i vedtektene.

8. Særskilt om normeringshensyn ved fastsetting av terminologi

Språkrådet har et ansvar for nasjonal samordning av arbeidet med å utvikle fagterminologi på norsk. Utvikling av norsk fagterminologi krever spesifikk kunnskap om det gjeldende fagområdet. Terminologiutvikling må derfor skje i fagmiljøene. Samarbeid om terminologiutvikling er sterkt ønskelig, og Språkrådet bidrar med å legge til rette for terminologisk arbeid og spille en aktiv rolle som rådgiver i terminologisk arbeid. Språkrådet skal også engasjere seg i hvordan kunnskapen om terminologi blir lagret og formidlet i Norge.

8.1 Normering og grenseflaten mot terminologi

I terminologisk rådgivningsarbeid må man skille mellom (1) å velge blant aktuelle termkandidater og (2) hva som skal være normert form på enkeltkandidater. På det første punktet kan Språkrådet gi råd på generelt grunnlag, som f.eks. å anbefale en avløserterm framfor et engelsk alternativ. Språkrådet vil også ha synspunkter når det gjelder valg mellom alternative norske termer, men slike uttalelser har ikke normativ kraft. Fagmiljøene må selv vurdere hvilke termer som skal være anbefalt, tillatt eller frarådd, og utarbeide relevante avløsertermer. I noen tilfeller kan det også være

uenighet mellom ulike fagmiljøer om hva som er den best egnede termen, og det er vanskelig å se for seg at Språkrådet skal kunne normere dette.

8.2 Normert form for termer

På det andre punktet vil Språkrådet bidra ved å fastsette normert form for aktuelle termkandidater. Når etablerte termer inngår i allmennspråket, vil de kunne normeres ved oppføring i ordbøker. Men et normeringsvedtak om skrivemåte og bøyning innebærer ikke at formene nødvendigvis utgjør anbefalte termer.

Normeringen av ordformer som blir brukt som fagtermer, følger de prinsippene for normering som gjelder for allmennspråket. Man må på samme måte kartlegge bruken i fagspråklig kontekst og ta hensyn til sentrale fagmiljøer.

8.3 Samarbeid med termfaglige miljøer

Generelt skal normeringen av fagterminologi ta hensyn til etablerte standarder og eksisterende oppdaterte termbaser, termlister, fagordbøker, ensyklopediske verk, læremidler og andre fagtekster som blir brukt av fagmiljøene. Man må også ta hensyn til bruk i de nordiske nabospråkene og internasjonal bruk av tekniske termer og måleenheter.

Sentrale miljøer for terminologiutvikling er statlige institusjoner som oversetter fagtekster til norsk (f.eks. UD's enhet for EØS-oversettelse og Universitets- og høyskolerådets termgruppe), og som beskriver begreper i begrepskataloger (f.eks. skatteetaten, Brønnøysundregistrene og Arkivverket). Sentrale miljøer finner vi også i termgrupper i universitets- og høyskolesektoren, standardiseringsorganer (Standard Norge og Norsk Elektroteknisk Komité) og bransjeorganisasjoner i privat sektor (f.eks. Finans Norge). Terminologi som er vedtatt der, vil i praksis ha en normgivende effekt. Språkrådet vil i sitt normerings- og rådgivningsarbeid ta hensyn til forslag som kommer fra slikt hold. Denne framgangsmåten vil sikre at man får en entydig terminologi, og dermed bidra til gjennomslag for termen i brukermiljøene.

9. Særskilt om normeringshensyn for navn

Navn er en del av språket som blir opplevd som særlig identitetsskapende, og det er ofte knyttet sterke følelser til håndtering av navnespørsmål. Egennavnene (propriene), som omfatter navn på steder, personer, husdyr, skip, institusjoner, virksomheter, organisasjoner, bøker m.m., utgjør en stor del av det språklige inventaret. For Språkrådet er fastsetting av skrivemåte i norsk for ikke-norske navn også en stor oppgave.

9.1 Hvilken rolle har Språkrådet i normering av navneformer?

Etter lov om stadnamn (sist revidert i 2019) er Språkrådet stedsnavntjeneste for norske og kvenske navn. Det innebærer at offentlige instanser som skal gjøre vedtak om skrivemåten av stedsnavn, først må sende saken til uttalelse hos stedsnavntjenesten. Hvilke kriterier som skal ligge til grunn for stedsnavntjenestens uttalelse og tilråding, framgår av lovteksten.

Etter § 11 i språkloven skal statsorganer «ha namn på norsk, både bokmål og nynorsk» og navnene «skal følgje offisiell rettskriving». Etter § 19 skal Språkrådet «gje statsorgan råd om skrivemåte og namneskikk før det blir gjort vedtak om namn på statsorgan».

9.2 Navn som Språkrådet normerer etter vanlig prosedyre

Navnegrupper der Språkrådet har ansvar for å fastsette navneform, er historiske navn og utenlandske geografiske navn. Om disse navnegruppene står det følgende i stortingsmelding nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening* (side 180): «Når det gjeld historiske namn og utanlandske geografiske namn, er det gjeve reglar og gjort vedtak innanfor ramma av det normeringsregimet som har vore gjeldande for den vanlege rettskrivinga. Tilsvarende er det også gjort vedtak om skrivemåten av namn på språk verda over og om innbyggjarnamn.» Språkrådet fastsetter også form på avledninger fra og sammensetninger med navn. En viktig gruppe er innbyggernavn (norske og utenlandske) med adjektiver. I navnesaker vil det ofte være spørsmål om bruk av stor og liten bokstav og av diakritiske tegn, særskrivning, kortformer osv., som også kommer inn under praktisering av skriveregler.

10 Retningslinjer for normering av importord

Formålet med disse retningslinjene er å lage rutiner som operasjonaliserer normeringen av importord, jf. § 3 «Normering av bokmål og nynorsk» i vedtektene for Språkrådet.

Retningslinjene avløser retningslinjer som Norsk språkråd vedtok i 1998.

10.1 Definisjoner og behov

Importord vil si lånnord og fremmedord, i motsetning til *arveord*. *Fornorskning* er et overordnet begrep som både omfatter det at man finner et norsk ord (et *avløserord*) for importordet, og *norvagisering*, det vil si at man gir importordet norsk skrivemåte.

Dersom nye importord som blir tatt i bruk i norsk allmennspråk, ikke alt har en form som passer inn i norsk rettskrivning, skal det vurderes om de skal fornorskes. Det kan skje ved norvagisering, dvs. at ordet gis norsk form, eller man kan søke å erstatte det med et norsk ord. Normeringsprinsippene som er presentert i kapittel 6 og 7, er relevante og skal tillegges vekt også i norvagiseringssaker.

10.2 Vurderingsgrunnlag

For å kunne vurdere i hvilke tilfeller man skal satse på avløserord eller norvagisering, må Språkrådet sørge for å ha god innsikt i importordprosessen ved å drive kontinuerlig og systematisk observasjon av språksituasjonen og språkendringer.

10.3 Nærmere om norvagisering

For helt nye importord som er vanskelige å tilpasse til norsk lydstruktur, skal Språkrådet prioritere arbeidet med å finne norske avløserord. I ordlagingsarbeidet skal man legge vekt på å konferere med brukergruppene.

Dersom man bruker importord som ennå ikke har fått normert skrivemåte, skal det godtas å skrive dem i tråd med norske rettskrivingsprinsipper.

Språkrådet skal ha en strategi for å fremme norvagiserte former.

10.4 Prinsipper for norvagisering

Når man vurderer å norvagisere et importord, skal følgende prinsipper legges til grunn:

- 1) For nyere importord bør norvagisert form normeres som eneform dersom denne formen allerede er i bruk i rimelig grad. Hvis den ikke-norvagiserte formen dominerer i bruk, men en norvagisert form også brukes, bør det være valgfrihet mellom de to formene. Hvis den ikke-norvagiserte formen er enerådende, bør denne normeres som eneform.
- 2) Ved norvagisering skal man som hovedregel følge de prinsippene som står i vedlegg 2 i dette dokumentet. Samtidig skal det legges vekt på hvilke skrivemåter som er i bruk i tekster (jf. bruksprinsippet, pkt. 5.2.3 og 6.2.3), og hovedregelen kan fravikes dersom det er solid grunnlag for det i bruksdata. Prinsippene i vedlegg 2 er i hovedsak identiske med de som står i utredningen *Lånte fjører eller bunad*, men noen av prinsippene er justert. Listen med prinsipper er ikke uttømmende og behandler hovedsakelig importord fra engelsk.
- 3) Man bør unngå å innføre valgfrihet mellom to eller flere norvagiserte former av samme ord.
- 4) Nye importord skal følge vanlige norske bøyningmønstre. Skal det gjøres unntak fra dette, må man kunne vise til svært gode grunner, f.eks. at annen bøyning er enerådende i bruk.

10.5 Navnebaserte importord og fagtermer

Man skal være tilbakeholden med å norvagisere importord som er avledet av navn (f.eks. *becquerel*, *pasteurisere*). I spørsmål om norvagisering av eller bruk av avløserord for fagtermer må man ta hensyn til bruk og tradisjon i det enkelte fagmiljøet.

10.6 Nordiske hensyn

Når man skal avgjøre hvorvidt man bør satse på norvagisering eller avløserord, bør man sammenligne med de skandinaviske nabolandene og se etter gode løsninger i nabospråkene.

10.7 Tilpasning til begge skriftspråk

Norvagiserte ordformer skal i grunnformen ha samme skrivemåte i bokmål og nynorsk. Unntak kan gjelde produktive avledningselementer, som f.eks. *-er* (bokmål) og *-ar* (nynorsk) i substantiv som *faiter/faitar* og *rappet/rappar*.

10.8 Ny vurdering av norvagiseringsaker

Når en norvagisert ordform har vært tillatt og brukt i 25 år, skal man analysere bruksmønsteret og vurdere å gjøre en av de valgfrie formene til eneform.

11. Særskilt om rådgivning som gjelder uttale

Språkrådet får en del spørsmål om uttale av enkeltord og navn. Språkrådet fastsetter ikke uttalenormer, men kan gi råd. Det er gjort rede for rådgivningen på nettsidene til Språkrådet.⁶

12. Særskilt om skriveregler

Termen *skriveregler* omfatter konvensjoner bl.a. om bruken av store og små bokstaver, skille tegn, diakritiske tegn, og også fagspesifikk tegnbruk. De omfatter også regler for hvordan datoer og klokkeslett skal skrives, samt regler for andre talluttrykk, forkortelser og orddeling ved linjeskift.

De norske skrivereglene har i stor grad vokst fram som ledd i utviklingen i rettskrivningen. Mye var fastlagt i 1970-årene. Boken *Skriveregler* av Finn-Erik Vinje har hatt en sentral posisjon.⁷ Andre normkilder har vært veiledning i innledningen i ordbøker og ordlister.

Skrivereglene er jevnt over ikke særlig kontroversielle i dag. Det har vært reist kritikk om at f.eks. kommareglene er for innfløkte. Det er viktig at skrivereglene ikke blir for mange og uoversiktlige. Prinsippet om stabilitet i normen bør råde også på dette området, samtidig som det må være rom for å gjøre justeringer for at reglene skal være funksjonelle.

Gjeldende skriveregler er tilgjengelige på Språkrådets nettsider.

13. Prosess og vedtak

Dette kapittelet går nærmere inn på normeringsarbeidet som videreføring av kapittel 5.

13.1 Prinsipper og mal for saksforberedelse

For å få mest mulig enhetlig saksforberedelse for språkspørsmål som fagrådet for normering og språkbobservasjon skal drøfte eller ta beslutning om, er det laget en mal for normeringssaker (vedlegg 1). Malen bygger på tidligere praksis under Norsk språkråd.

Rettskrivningsnemndene for nynorsk (2002 og 2010–2011) valgte å etablere en standard for gjennomgang av hvert punkt. Denne framgangsmåten gjorde mye til at innstillingene ble leselige, oversiktlige og anvendelige som referansedokumenter i ettertid.

⁶ <https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Uttaleraad/>.

⁷ Niende og foreløpig siste utgave av *Skriveregler* kom i 2009.

13.2 Metode for behandling av normeringssaker

Som malen viser, er metoden for behandling av normeringssaker

- klargjøring av status
- vedtaksforslag
- oversyn over normeringshistorikk og muntlig og skriftlig bruk, inklusiv frekvens
- vurdering (diskusjon)

De tre mulige vedtakstypene er

- ingen endring (inkludert negativt vedtak, dvs. ikke normere)
- endre gjeldende normering eller normeringsstatus
- holde på gjeldende normering og legge til noe

Det at saken i det hele tatt foreligger til behandling i fagrådet, forutsetter at fagseksjonen vurderer endring som mulig utfall. De tre vedtakstypene vil dermed ha som underlag argumenter for og mot endring.

Hvis man ikke har gode argumenter for at gjeldende normering bør gå ut eller innsnevres (i tilfeller med eksisterende valgfrihet), vil vedtaksforslag om endring måtte bli et forslag om tillegg til eksisterende norm. Dette er den mest generelle grunnen til at saker som gjelder enkeltord, ofte innebærer normutvidelse på mikronivå. Det er ellers svært mange hensyn som kan motivere endring av gjeldende normering eller fravær av endring. Noen av dem er behandlet i forbindelse med utdypende avsnitt ovenfor.

13.3 Allmenn høring

Forslag til rettskrivningsendringer blir sendt ut på høring etter vedtak i fagrådet. Høringsuttalelsene behandles i Språkrådets seksjon for språkrøkt og språkrådgivning. Hvis seksjonen finner at det er grunn til store endringer i forslaget på bakgrunn av uttalelsene, går saken til ny behandling i fagrådet. Fagrådet blir i alle tilfeller orientert om eventuelle justeringer etter høringen, før forslaget går til behandling i styret.

13.4 Vedtak og kunngjøring

Normeringsvedtak i fagrådet skal godkjennes av styret i Språkrådet. Dersom det gjelder «gjennomgripande endringar eller systemendringar», skal de legges fram for Kulturdepartementet til godkjenning, jf. vedtektene.

Normeringsvedtakene skal kunngjøres på Språkrådets nettsider, gjennom oppdatering av Bokmålsordboka, Nynorskordboka og Norsk ordbank og gjennom andre passende kanaler.

Vedlegg 1: Mal for saksbehandling av normerings spørsmål

SAK (referansenummer i fagrådet for normering og språkobservasjon og i styret)

- vedtaksforslag
- forslagsstiller
- bakgrunn og begrunnelse i kortform for at saken kommer opp
- referanse (lenke) til innkommet dokument

SAKSTYPE (hvilken type sak er det – jf. pkt. 5.2)

Type 3: Eksplisitt normering i enkeltsaker – forslag til styrevedtak om slike saker som er nevnt i § 3 i vedtektene.

Type 4: Eksplisitt normering – gjennomgripende endring eller systemendring – forslag til anbefaling til Kulturdepartementet i slike saker som er nevnt i § 3 i vedtektene.

VEDTAK

Forslag til kort vedtak og henvisning til lengre vedtak som konklusjon på begrunnelse

STATUS

- oversyn over eksisterende og tidligere normering
- lenke til ordbanken og Bokmålsordboka eller Nynorskordboka
- tidligere sakspapirer fra Språkrådet, Norsk språkråd, Norsk språknemnd
- andre og større utredninger (*Ny rettskriving for 2000-talet* o.l.)

NORMERINGS Historikk

Hva sier ordbanken, normeringsdatabasen og tidligere sakspapirer i Norsk språkråd og Språkrådet?

OVERSYN OVER BRUK

- frekvens før og nå
- dokumentasjon av (alternative) former: ordbøker, statistikk fra sentrale korpus, spørsmål til Språkrådet o.a.
- nb.no – lærebøker og andre dokumenter
- status i andre språk: nordiske språk, engelsk osv.
- nordiske hensyn i normeringen

DISKUSJON

- argumentasjon/drøfting som fører til et standpunkt; begrunnelse for dette
- referanser til normeringsprinsipper på visse områder
- konsekvenser for andre områder av språket?

LENGRE VEDTAK SOM KONKLUSJON PÅ BEGRUNNELSE

Fagrådet mener ... (innstilling til innkommet forslag)

LITTERATURREFERANSER

Vedlegg 2: Prinsipper for norvagisering

Utgangspunktet er de prinsippene som står i Helge Sandøy: *Lånte fjører eller bunad* (side 110–120, side 224–239 i bokutgaven utgitt i 2000). Følgende prinsipper ble endret i 2021: K7, K13, V1, V2, V14, V24 og V25. Prinsipp K18 ble lagt til i 2021.

K1. Etter kort (trykk tung) vokal skal det komme enten konsonantgruppe eller dobbel konsonant.

K2. *c, ck* [k] > *k*

K3. *c* [s] > *s*

K4. *sh, ch* [ʃ] > *sj*

K5. *ch* [tʃ] > *sj* i framlyd

K6. *ch, tch* [tʃ] > *tsj* i slutten og inne i ord

K7. *g* [dʒ] > *dsj*

K8. *ck* [k] > *kk*

K9. *gne* > *nje*

K10. *gh* [f] > *ff*

K11. *q* [kw] > *kv*

K12. *x* > *ks*

K13. *j* [dʒ] > *j* når dominerende uttale i norsk er [j], *j* [dʒ] > *dsj* når dominerende uttale i norsk er [dʒ] eller [tʃ].

K14. Stum *r* i engelsk skal skrives som *r* i den norvagiserte formen.

K15. *th* > *t*

K16. *w* > *v*

K17. *-ent, -ant* [ən] > *ang*

K18 arabisk *qaf* (ق) [q] > *k*

V1. Engelsk kort *a* [æ] skal norvagiseres til norsk *a* eller *æ* ut fra hva som er dominerende uttale i norsk.

V2. Trykklett *-er* [ə] i substantiv som er hankjønn, skal norvagiseres slik: bokmål: *-er*, nynorsk: *-ar* når substantivet får tonelag 2 og er avledet av et verb, ellers *-er*.

V3. *ea* [ɛ] > *e*

V4. *i, ie, ee, ea, u, e, a, ey, y* [i(:), iə] > *i*

V5. *au* [ɔ:] > *o* [ʊ]

V6. *o, oa* [əʊ] > *o*

V7. *o, ou* [aʊ] > *o* der vokalen er kort på norsk.

V8. Kort *o* [ɒ] > *o*

V9. Trykklett *o* [ə] > *o*

V10. *oo, ui* [u] > *u*

V11. *u* [ʊ] > *u*

V12. *u* [ju:] > *ju*

V13. Trykklett *u* [ə] > *u*

V14. Det engelske adjektivsuffikset *-y* skal norvagiseres til *-i*.

V15. *air, are* [ɛə] > *er* eller *ær*

V16. *ir, er, ur* [ɜ:] > *ø*

V17. Engelsk kort *u, ou, o* [ʌ] skal norvagiseres til norsk *ø*.

V18. *o, a, aw* [ɔ:] > *å*

V19. *ou* [əʊ] > *å* når vokalen er lang på norsk.

V20. Kort *a* [ɒ] > *å*

V21. *igh, i, ui* [ai] > *ai*

V22. *ou* [aʊ] > *au* der vokalen er diftongisk og lang på norsk.

V23. *ai, aigh, a* [ei] > *ei*

V24. *ay* [ei] > skal norvagiseres til norsk *ai* eller *ei* ut fra hva som er dominerende uttale i norsk.

V25. *oi* [ɔi] > *oi*